

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

VÝSLOVNOSŤ V ŠKOLSKEJ PRAXI
Bakalárska práca

Študijný program: UAP slovenský jazyk a literatúra a výchova k občianstvu

Školiace pracovisko: Katedra slovenského jazyka

Školiteľ: PhDr. Marcel Olšiak

Nitra 2011

Viera Marczibányiová

Čestné vyhlásenie

Týmto vyhlasujem, že som bakalársku prácu napísala samostatne a použila som len uvedenú literatúru.

V Nitre dňa :.....

Podpis .....

Pod'akovanie

Touto cestou by som sa chcela pod'akovať môjmu konzultantovi PhDr. Marcelovi Olšiakovi za odborné rady, upozornenia a svoj čas, ktoré mi počas prípravy tejto práce poskytol.

Abstrakt

MARCZIBÁNYIOVÁ, Viera: *Výslovnosť v školskej praxi.* [Bakalárska práca]

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra slovenského jazyka.

Školiteľ: PhDr. Marcel Olšiak. 2011. Počet strán 38.

Táto bakalárska práca nám podáva informácie o úrovni výslovnosti žiakov zo základných škôl s vyučovacím jazykom slovenským a s vyučovacím jazykom maďarským. Práca neobsahuje len kapitoly, v ktorých sa venujeme výskumu, ale taktiež v sebe zahŕňa teoretické poznatky, ktoré nám približujú náuku o výslovnosti, pravidlá správnej výslovnosti v samohláskach, spoluhláskach, zaznamenávanie transkripcie, druhy asimilácie, ortoepické chyby a okrajovo suprasegmentálne javy. V praktickej časti sa zameriavame na komparáciu výslovnosti a na poukázanie ortoepických chýb u žiakov, ktorí navštevujú buď základnú školu s vyučovacím jazykom slovenským, alebo základnú školu s vyučovacím jazykom maďarským. Prostredníctvom tejto práce sme zistili, že žiaci majú takú úroveň používania správnej výslovnosti slov, do akej miery ich ovplyvňuje slovenský jazyk a maďarský jazyk.

Kľúčové slová: spisovná výslovnosť, školská prax, transkripcia, výskum, slovensko – maďarský bilingvizmus

Abstract

MARCZIBÁNYIOVÁ, Viera: *Pronunciation in the school practice.* [Bachelor thesis]

Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Arts, Department of Slovak language.

Adviser: PhDr. Marcel Olšiak. 2011. Number of pages 38.

This bachelor thesis gives us information about the level of pronunciation of students from primary schools with Slovak and Hungarian teaching language. The work does not contain only sections, where we deal with the research, but it also includes the theoretical knowledges that bring closer the theory of pronunciation, principles of correct pronunciation of vowels, consonants, recording of transcription, types of assimilation, orthoepical errors, and, marginally, suprasegmental features. In the practical part, we focus on the comparison of pronunciation and showing the orthoepical errors of students who attend the school with Slovak teaching language or Hungarian teaching language. By means of this work, we have found out that the level of correct pronunciation of students is influenced by the presence of Slovak and Hungarian language.

Key words: standard pronunciation, school practice, transcription, research, Slovak – Hungarian bilingualism

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. ORTOEPIA A PRAVIDLÁ SLOVENSKEJ VÝSLOVNOSTI.....	10
1.1 Náuka o výslovnosti.....	10
1.2 Príručka Pravidlá slovenskej výslovnosti.....	11
2. SAMOHLÁSKY (VOKÁLY).....	13
2.1 Krátke a dlhé samohlásky (monoftongy).....	13
2.2 Dvojhlásky (diftongy).....	14
2.3 Splyvavá výslovnosť, tvrdý hlasový začiatok a ráz.....	14
2.4 Samohláskové skupiny.....	15
2.5 Samohláska ä.....	15
2.6 Samohlásky ö, ő, ü, ű.....	16
3. SPOLUHLÁSKY (KONSONANTY).....	17
3.1 Hláskové zmeny vo vnútri slabiky.....	17
3.1.1 Spoluhláska (fonéma) j a jej výslovnostné varianty – hlásky [j, ĩ].....	17
3.1.2 Spoluhláska (fonéma) v a jej výslovnostné varianty – hlásky [v, ű].....	18
3.2 Hláskové zmeny na hraniciach morfému.....	19
3.2.1 Znelostná asimilácia (spodobovanie).....	19
3.2.2 Zdvojené spoluhlásky.....	21
3.2.3 Tvrdé a mäkké spoluhlásky.....	23
3.2.4 Nosové spoluhlásky m, n a ich varianty.....	24
3.2.5 Spoluhláskové skupiny	24
4. ORTOEPICKÉ PROZODICKÉ (SUPRASEGMENTÁLNE) VLASTNOSTI.....	26
4.1 Prízvuk.....	26
4.2 Vetný prízvuk, dôraz a emfáza.....	26
4.3 Melódia vety.....	27
4.4 Prestávka (pauza).....	27
4.5 Tempo.....	28
4.6 Rytmus.....	28

5. ANALÝZA VÝSKUMNEJ VZORKY, TEORETICKÝCH VÝCHODÍSK A HYPOTÉZ.....	29
5.1 Charakteristika výskumnej vzorky a teoretické východiská.....	29
5.2 Hypotézy.....	30
5.3 Vyhodnotenie plynúce z dotazníka.....	30
ZÁVER.....	38
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	39
PRÍLOHA.....	40

ÚVOD

Výslovnosť. Také úplne jednoduché slovo. Samozrejme, ako to býva zvykom, len na prvý pohľad. Zahŕňa v sebe množstvo aspektov a spája sa s tým najprirodzenejším čo je človeku dané, s rečou a jazykom. Môžeme sa ňu pozerat' z viacerých uhlov. Pre niekoho je nepodstatná a vôbec sa ňou nezaobera, pretože mnohí jedinci tvrdia, že najdôležitejšie pri dorozumívaní je poznať jazyk. Stará, dobre známa múdrosť nám všetkým vraví „Koľko rečí vieš, toľkokrát si človekom.“ A môžeme si položiť otázku či to naozaj stačí? V dnešnej uponáhľanej dobe asi mnohým áno, no našťastie existujú na našej planéte takí jedinci, ktorým to nie je ľahostajné. Výslovnosťou ako takou sa v minulosti zaberalo mnoho jazykovedcov, filológov, lekárov a aj učiteľov. Skúmali a skúmajú ju tí, ktorým záleží na kultivovaní jazykového prejavu či prehovoru. Uvedomujúc si tento fakt, že nestačí len dobre poznať slovnú zásobu istého jazyka a rozumieť jeho gramatickým pravidlám v komunikácii už nie je dostačujúce, sa jazykovedci pokúšajú upriamiť pozornosť širokej verejnosti na správnu výslovnosť slov. Je to jav, ktorý bol v minulosti zanedbávaný avšak v súčasnosti priam alarmuje. Môžeme sa spýtať kvôli čomu? Odpovedi je nevyčísľiteľne veľa. Jednou z nich je, že žiaci zabudli hovoriť. Zabudli komunikovať ústne. Dnešný svet im ponúkol vymoženosti techniky ako sú počítače a mobilné telefóny, ktoré im uľahčujú život, no na strane druhej si len málokto uvedomuje, že nie sú tými prvkami, ktoré by nás mali spájať kvôli lepšej a kvalitnejšej výmene informácii, ale naopak, rozdeľujú nás od seba. Ak by sme pátrali po tom, čo zapríčinilo naše uzatvorenie sa do seba, zistili by sme, že vinníkmi nie sú stroje, ale človek samotný. Zistili by sme, že ľudské pokolenie sa dostalo do bodu svojho vývoja, kedy už nepotrebuje nadväzovať osobný kontakt aby podporilo komunikáciu, ale uprednostňuje neosobný styk prostredníctvom internetu, sms správ a e-mailov. A práve tieto výsledky globálnych výskumov priam ženu jednako odborníkov, a jednako aj obyčajných ľudí, aby sme sa zamysleli nad vzniknutou situáciou. Aby ďalšie generácie mali čo po nás obdivovať, musíme sa pokúsiť zachrániť svet jedinca pred opustením, pred egoizmom, pred odlúčením sa v spoločnosti a pred minimalizmom.

Uvedomujúc si túto realitu sme si zvolili tému bakalárskej práce. V nej chceme poukázať na fakt, že si musíme vážiť to, čo sme dostali od našich predkov z čias Veľkej Moravy, že musíme ako budúci pedagógovia pokračovať vo veľkom učení Konštantína a Metoda, a teda využívať jazyk, reč a písmo na dorozumívanie sa a tým si byť bližší. V nasledujúcich stranách

sa snažíme načrtnúť teoretické východiská a následným podložením dôkazov, ktoré plynú z vyplnených dotazníkov, sa budeme snažiť vyvodit' aj vhodné závery. V práci sa venujeme tomu, čo vplýva na správnu či nesprávnu výslovnosť žiakov na základných školách. Ďalej ako vďaka pozitívnemu a aj negatívnemu pôsobeniu pedagógov môžu deti pochopiť dôležitosť formovania výslovnosti a následne aj vplyv ich rečového vzoru, ktorými sú najčastejšie rodičia alebo učitelia. Zameriame sa na štúdium výslovnosti u rovesníkov, ktorí sú pod vplyvom maďarského jazyka prostredníctvom buď svojich blízkych alebo školských zariadení, a na tých, ktorí vyrástli len v čisto slovenskom prostredí a taktiež sme upriamili pozornosť na ortoepické chyby vo výslovnosti, ktoré sú bohužiaľ závažnou súčasťou ústnych výpovedí v skúmanej vzorke žiakov.

Bakalársku prácu sme z obsahového hľadiska rozčlenili na teoretickú časť a praktickú časť. V teoretickej časti sme vedomosti čerpali najmä z diela Ábela Kráľa Pravidlá slovenskej výslovnosti a v praktickej časti nám bola nápomocná publikácia Márie Alabánovej Slovenský jazyk a literatúra v menšinových školách. V jednotlivých kapitolách a podkapitolách načrtávame ortoepiu ako náuku, rozbor kodifikačnej príručky Pravidlá slovenskej výslovnosti, ponúkame zoznam ortoepických chýb vo výslovnosti samohlások, spoluhlások, pri rôznych druhoch asimilácii, spoluhláskových skupín a mnohých ďalších. Výskumnú časť venujeme pozorovaniu výslovnosti v žiackej vzorke na školách s vyučovacím jazykom slovenským a s vyučovacím jazykom maďarským. Naznačujeme tu svoje teoretické východiská, hypotézy a vyhodnotenia plynúce z výskumu, ktoré sme získali formou dotazníka.

1. ORTOEPIA A PRAVIDLÁ SLOVENSKEJ VÝSLOVNOSTI

Slovenský jazyk je jeden z najcennejších darov, aký si naši predkovia odovzdávali z pokolenia na pokolenie. Z dejín spisovnej slovenčiny vieme, že to nebola cesta ľahká, ale kľukatá a často sprevádzaná rôznymi bojmi o jeho postavenie medzi jazykmi celého sveta. Počnúc Konštantínom a Metodom, neskôr Antonom Bernolákom, Ľudovítom Štúrom, Jozefom Miloslavom Hurbanom či Martinom Hattalom a mnohými ďalšími sa slovenský jazyk natoľko vypracoval, že sa stal spisovným a takým identifikačným prostriedkom, prostredníctvom ktorého sa prezentujeme ako slovenský národ, ktorý má nádhernú kultúru a svoju vlastnú štátnosť. Teda z uvedeného plynie, že tak ako aj iné celosvetové jazyky podliehajú vedeckému bádaniu aj ten náš nie je výnimkou.

1.1 Náuka o výslovnosti

Ako prvé jazykovedné disciplíny sa jazykom zaoberajú fonetika a fonológia. Skúmajú, ako sa tvoria zvuky reči na jednotlivých stranách či už u hovoriaceho alebo u počúvajúceho, ako ich títo dvaja účastníci komunikácie spracúvajú, vnímajú a poznávajú. V rámci fonetiky a fonológie sa vyčlenila ortoepia. Ako to už z gréckeho prekladu plynie, je to náuka o správnom hovorení, náuka o správnom znení zvukovej reči. Taktiež študuje zvukové (ortoepické) normy spisovného jazyka. Podľa Pravidiel slovenskej výslovnosti z roku 1984 je to súhrn pravidiel správneho tvorenia a znenia zvukových prejavov v spisovnom jazyku. Ide vlastne o normatívnu fonetiku, lebo sa zaoberá všeobecne prijímanými normami a všeobecne platnými pravidlami spisovnej slovenčiny. Spisovná slovenčina, tak ako aj iné jazyky, existuje v dvoch formách – v ústnej a písomnej. Základnou podobou jestvovania jazykov je hovorená, artikulovaná a členená zvuková reč. *„Písomná forma, teda písmo samotné je neskorší výtvor ľudí. Vzniklo pre potrebu uchovávanía a rozširovania pôvodne zvukových rečových prejavov v grafickej podobe. Náš typ písma sa používa asi tri tisícročia, pochádza od Grékov volá sa latinka, pretože sa rozšíril pod vplyvom latinskej kultúry. Písmo umožnilo zachovať rečový prejav, osamostatniť zvukovú reč a preniesť ju do ľubovoľnej diaľky a tým prelomiť priestor a čas. Prostredníctvom písma vznikol aj predpoklad na zhromažďovanie a odovzdávanie ľudských poznatkov a takýmto spôsobom sa prehĺbilo a rozšírilo ľudské poznanie. V súčasnosti nijaké písmo nezachytáva zvukovú reč v jej*

skutočnom a úplnom znení. Pretože sa písmom zvuková reč nahrádza, jestvovanie písma je druhotné a teda závislé od zvukovej reči. Jeho charakteristickým znakom je konzervovanie, teda prenáša túto svoju vlastnosť aj na samotnú zvukovú reč.“ (Kráľ, 2009, s. 18). Zvuková reč je základná podoba jestvovania jazyka. Jej usporiadanosť zabezpečujú výslovnostné (ortoepické, zvukové) normy. V porovnaní s gramatickými, štylistickými a lexikálnymi normami sú relatívne stále, pretože zvukové zmeny jazyka sú malé a pomalé. Vývin jazyka je avšak spontánny a uskutočňuje sa nepozorovateľne.

Jazyk je nástroj slúžiaci na zachytávanie skutočnosti, myslenia a dorozumievania sa. Je tým prvkom, ktorý sa dá hodnotiť. Predpokladom a hodnotiacim kritériom kvality rečového prejavu je jeho formálna i obsahová zrozumiteľnosť, primeranosť použitých prostriedkov, artikulačná zrelosť a taktiež jazyková správnosť. Nesmieme však zabudnúť na to, že nás jazyk sprevádza v mnohých situáciách nášho života, či už v súkromí alebo vo verejnom styku. Pokiaľ ide o súkromie tak táto oblasť života nie je spoločensky usmerňovaná, pretože spoločnosť nemá právo predpisovať jednotlivcom ako sa majú v súkromí jazykovo správať. Ale naopak na verejnosti je používanie našej reči prísne kontrolované spoločenským dohovorom, teda spoločenskými normami, teda v jazykovednom ponímaní ide o jazykové normy. Podľa Ábela Kráľa „sú zovšeobecnením a spredmetnením spoločenskej jazykovej praxe. Jestvujú v jazykovom vedomí nositeľov spisovného jazyka ako nadindividuálne ideálne objekty, ako odraz vyššej spoločenskej praxe.“ (Kráľ, 1984, s. 16). V bežnom živote sa s nimi môžeme stretnúť v slovníkoch, gramatikách alebo jazykových príručkách v podobe pravidiel. Jazyková norma sa vyznačuje stálosťou (pružnosťou stability) i pohyblivosťou, dokáže sa meniť a vyvíjať. Všeobecne záväzný opis týchto jazykových noriem sa nazýva kodifikácia a jej písomný záznam sa odráža v kodifikačnej príručke. Prvou oficiálne schválenou kodifikačnou príručkou slovenskej spisovnej výslovnosti boli Pravidlá slovenskej výslovnosti.

1.2 Príručka Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník.

Prostredníctvom novej príručky sa Ábel Kráľ pridrižiava opisu ortoepických noriem a jazykovednej teórie, ktoré boli uplatnené v PSV z roku 1984, lebo sa potvrdila ich platnosť, aj keď ubehol už nejaký časový úsek. Podľa tejto príručky, ktorú som preskúmala, nie sú jednotliviny (výslovnosť jednotlivých slov) rozhodujúcim kritériom ich kvality a ich kodifikačnej

hodnoty. Touto knihou autor jednoznačne nadväzuje na slovenskú ortoepickú tradíciu, ktorú postupne rozvíjali aj iné jazykovedné príručky a vedecké práce. Pri tvorbe týchto pravidiel sa oprel o súčasné študovanie jazykovej praxe a kultivovanej slovenskej výslovnosti, ktorú nachádzame síce v zhoršenej kvalite ako pred rokom 1989, ale predsa, v rozhlase, televízii či verejných prejavoch. Hlavným cieľom opisu noriem slovenskej výslovnosti sú predovšetkým zvukové prostriedky tzv. neutrálneho, teda bezpríznačového, základného štýlu spisovnej výslovnosti. Súčasťou správneho zápisu výslovnosti je bezpochýb fonetická transkripcia. Je to pomocný aparát, súbor znakov, ktoré sú jednoznačne definované a používajú sa na presný záznam hovoreného prejavu. Cieľom tejto transkripcie je zapísať hocijaký prejav čo najpresnejšie so všetkými zvukovými javmi. V medzinárodnej transkripcii (API, IPA) sa v inventári znakov nepoužívajú diakritické znaky. Z toho plynie, že existuje viacero druhov fonetickej transkripcie. My používame takú, ktorá sa opiera o domácu tradíciu. Preto s veľkou frekvenciou využívame mäččene a dlžne (diakritické znaky). Dôležitým princípom fonetickej transkripcie je zásada, že pre jeden zvuk sa má použiť iba jeden znak, a že ten istý zvuk sa vždy zapisuje tým istým znakom (napr. pravopisný znak ch zapisujeme znakom x). V našej transkripcii sa vyskytujú rôzne označenia pre rôzne javy – výslovnosť samohlásky ä predznamenávame v ortoepických zápisoch a v slovníkoch v podobe hviezdičky, pravopisný znak x zapisujeme ako ks, hranatou zátvorkou sa začína a končí fonetický záznam, mriežka je symbol na označenie prestávky medzi slovami... Táto publikácia obsahuje kompletnú tabuľku znakov fonetickej transkripcie. Taktiež sa tu nachádza kapitola Ortoepická systematika, ktorej sa budeme podrobne venovať a slovník.

2. SAMOHLÁSKY (VOKÁLY)

V spisovnej výslovnosti zaznamenávame výslovnosť

- a) krátkych a dlhých samohlások,
- b) dvojhlások,
- c) tvrdý hlasový začiatok a ráz,
- d) samohláskových skupín,
- e) samohlásky ä,
- f) samohlások ö, ő, ü, ű,

2.1 Krátke a dlhé samohlásky (monoftongy)

Rozdiel medzi dlhými a krátkymi samohláskami je v trvaní, nakoľko dlhé samohlásky trvajú dvakrát viac ako krátke. Avšak ich trvanie závisí od tempa reči hovoriaceho, pretože sa v pomalom tempe reči aj krátke aj dlhé samohlásky automaticky predlžujú, naopak v rýchлом tempe reči sa skracujú. K ortoepickej chybe dochádza vtedy, keď sa pomer ich trvania (približne 1 : 2) nedodrží. A tak sa nám často stáva, že dlhé samohlásky skracujeme, v niektorých prípadoch ich až nahrádzame krátkymi. Môžeme to badať najmä na konci viacslabičných slov. Teda chyby v kvantite sa vyskytujú napríklad v slovách (slovných spojeniach) – národného [narodneho] ktorý [kteri] dobrý večer [dobri yečer].

Mnohí ľudia si neuvedomujú, že touto ortoepickou chybou ľahko zmenia význam slov napríklad muka – múka, sud – súd. To, že sa dopúšťame takýchto chýb, má pôvod v našej minulosti, pretože ľudia žijúci na Slovensku nehovorili úplne jednotne, a tak sa odlišovali svojimi nárečiami, v ktorých platili rôzne pravidlá. Na západe nášho územia sa používalo veľké množstvo dlhých samohlások napríklad v slovách ból, avšak na východe Slovenska sa dlhé samohlásky nepoužívali vôbec. A aj kvôli týmto odlišnostiam vzniklo v spisovnej slovenčine pravidlo resp. zákon o rytmickom krátení, ktorý znie - dlhá samohláska vzťahovej (relačnej) alebo slovotvornej prípony sa po predchádzajúcej dlhej slabike kráti. No aj tu sa nachádzajú výnimky, ktorých sa toto pravidlo nedotýka napr. predponových a zložených slov.

2.2 Dvojhlásky (diftongy)

V spisovnej slovenčine máme tieto dvojhlásky – ia, ie, iu, ô.

Stoja zvukovo blízko k spojeniam j + samohláska, v + samohláska. Vyznačujú sa čistou samohláskovou farbou a jednoslabičným zvukom.

Ortoepických chýb sa v tomto prípade dopúšťajú opäť Západoslávci a Východoslávci, pretože ich často vyslovujú ako spojenie hlások j + a, á, e, é, u, ú alebo dvojhlásky nahrádzajú samohláskami napríklad slovo polievka sa chybné vyslovuje ako [polévka/poléfká]. Chybná je aj výslovnosť, v ktorej sa namiesto dvojhlásky vyslovuje skupina dvoch samohlások patriacich do dvoch samostatných slabík napríklad slovo nie sa nevyslovuje ako [ňi e/ňi je]. Dvojhláska ô sa chybné vyslovuje ako [vo, vó] alebo ó napríklad [kvoň, hrúza, pomóžem]. Často sa však najmä v médiách stretávame s chybnou výslovnosťou dvojhlásky ô v slovách, ktoré sa ňou začínajú, napríklad ôsmak, ôsmy. Tento jav vznikol tak, že pred tieto slová násilne vkladáme spoluhlásku v a to je nevhodné, teda správne je vyslovené [uosmak, uosmi].

2.3 Splývavá výslovnosť, tvrdý hlasový začiatok a ráz

Naša výslovnosť je splývavá vďaka tomu, že sa v samohláskových skupinách medzi samohlásky nevsúva ráz, že výslovnosť samohlásky sa na začiatku slova začína mäkko a hladko a že sa pred takouto samohláskou uskutočňuje znelostná asimilácia. V mnohých slovách sa vo výslovnosti hladko prechádza od jednej samohlásky k druhej, takže sa samohlásky od seba neoddeľujú ani sa od seba neodtŕhajú. V rámci fonetiky sa učí, že výslovnosť samohlások sa začína mäkko, plynulo alebo tvrdo (ostro), respektívne aj s rázom. Ráz sa vytvorí tak, že naše hlasivky najprv vytvoria záver, potom sa prudko otvoria a rozkmitajú. Tento jav je vlastne neznelá záverová (explozívna) spoluhláska. Podľa Ábela Kráľa sa tvrdý hlasový začiatok vyznačuje tým, že *„záver nie je taký silný ako pri ráze a pri otvorení hlasiviek nevzniká výbuchový šum. Dôležité však je, že pri tvrdom hlasovom začiatku sa hlasivky nerozkmitajú postupne, plynulo, ale prudšie... Preto sa tvrdý hlasový začiatok v znelostnej asimilácii (aj ako ráz) prejavuje ako neznelá spoluhláska.“* (Kráľ, 2009, s. 45).

Z uvedeného vyplýva, že sa za výslovnostnú chybu považuje nesplývavá výslovnosť. Tvrdý hlasový začiatok sa môže vyskytnúť na začiatku vety a po prestávke a v citovo zafarbených

výpovediach, no aj vo zvukomalebých slovách. Tento jav sa v spisovnej slovenčine vôbec nevyskytuje vo vnútri slova na hranici morféme, na hranici slovných základov v zložených slovách a vnútri rečového taktu na hraniciach slov.

2.4 Samohláskové skupiny

V koreňoch domácich slov sa samohláskové skupiny nevyskytujú. Nájdeme ich v predponových slovách (náuka), v zložených slovách (veľkoobchod) a v hojne miere sú súčasťou prevzatých a cudzích slov (racionalizmus, kooperácia). Ak sa vedľa seba vyskytnú dve samohlásky je medzi nimi slabičná hranica a každý zo samohlások patrí do inej slabiky. Samohláskové skupiny sa vyslovujú s plynulým prechodom tak že medzi samohláskami nevzniká spoluhláskový zvuk. Túto splývavú výslovnosť signalizuje transkripčný znak – [moza jka, patri ot]. Podobne sa u nás vyslovujú slová končiace sa aj na –um, napríklad slová gymnázium, auditórium a iné. Najčastejšou chybou vo výslovnosti samohláskových skupín je ich prispôsobovanie sa spájateľnosti hlások slovenčiny, že medzi ne vsúvame spoluhlásky j alebo v [ideja, kakavo].

2.5 Samohláska ä

Vo výslovnosti sa táto samohláska v spisovnej slovenčine až tak nevyskytuje v tzv. neutrálnom štýle (v bežnej reči), ale sú komunikačné chvíle človeka, kedy je potrebné dobre vysloviť samohlásku ä. S týmto problémom sa môžeme stretnúť pri prednese klasickej slovenskej poézie a opäť v médiách, či už hovoríme o hercoch alebo moderátoroch. Samohláska ä je súčasťou vysokého štýlu, ktorý je typický pre javiskovú reč. Tento druh štýlu sa vyznačuje starostlivou výslovnosťou, spomaleným tempom a menšou dynamikou. Táto samohláska sa vyskytuje po perných spoluhláskach p, b, m, v ako v slovách mäkký, päta, Svätopluk, žriebä. Hovoriaci si túto samohlásku oslovujú dosť ťažko a preto sa v neutrálnom štýle namiesto ä vyslovuje e [me>kí, pest']. Nemožno ju zaradiť ku klasickým samohláskam, pretože je jedinečná vďaka svojej pohyblivosti.

2.6 Samohlásky ö, ő, ü, ú

Tieto samohlásky sa v slovenčine vyskytujú len v prevzatých a cudzích slovách ako menu, revue, Hugo a iné. Často sa nám stáva, že ich nahradíme vo výslovnosti domácimi samohláskami e, é, i, í, u, ú no je to nápadné. Pre maďarskú gramatiku sú tieto samohlásky samozrejmosťou. Vyslovujú sa tak ako aj v nemeckom jazyku, napríklad *török* nie [terek]. Podľa gramatických pravidiel sa rozdelili tak, že *ö, ü* sú krátke a *ő, ú* sú dlhé, preto je pri ich výslovnosti dôležité dodržiavať dĺžku, lebo slová s krátkymi samohláskami majú iný význam ako tie isté slová s dlhými samohláskami, napríklad *kor* (doba) – *kór* (choroba).

3. SPOLUHLÁSKY (KONSONANTY)

V spisovnej slovenčine rozdeľujeme spoluhlásky do viacerých skupín, avšak pre všetky je spoločné, že na rozdiel od samohlások nie sú základom slabík, teda nie sú slabikotvorné (iba spoluhlásky r, l sa svojou akustickou povahou približujú ku samohláskam, preto sa volajú aj sonórne, zvučné spoluhlásky). Akustickým základom všetkých spoluhlások je šum (nepravidelné chvenie vzduchu). Tie spoluhlásky, ktorých základom je len šum sú neznelé a tie, ku ktorým sa pripája aj tón sú znelé. Spoluhlásky sa rozlične vyslovujú v rôznych slovách, lebo zastávajú v nich rôzne pozície. V rámci slov, slabík a na hraniciach morfém sa uskutočňujú rozličné hláskové zmeny. Častou príčinou hláskových zmien je prirodzená zákonitosť reči, ktorá vedie ku ekonomickosti reči, resp. k lepšiemu porozumeniu. V spisovnej slovenčine sa rozlišuje viacero druhov zmien hlások:

- a) zánik spoluhlások (napr. mestský)
- b) zmena artikulácie hlások prispôbením jednej hlásky druhej (poltón)
- c) splynutie hlások ako v slovách predsa, francúzsky
- d) spodobovanie hlások podľa miesta a spôsobu artikulácie ako v slovách hanba, kratší
- e) spodobovanie hlások podľa znelosti ako v slovách a spojeniach vzplanúť, koža

3.1 Hláskové zmeny vo vnútri slabiky

Typickým príkladom pre tento druh zmeny je výslovnosť spoluhlások j, v. Tieto fonémy sa inak vyslovujú na začiatku slabiky (pred samohláskou) a inak po samohláske.

3.1.1 Spoluhláska j a jej výslovnostné varianty – hlásky [j, ĩ]

a) Hláska [j]

Podľa pravidiel vo výslovnosti sa hláska j vyslovuje na začiatku slabiky ako j pred

samohláskou, napríklad v slovách bojisko, prijať, moji a podobne aj predponové slová ako objem, odjakživa, injekcia. Na mieste kde je v slovách j, sa spoluhláska [j] môže, ale nemusí vysloviť, napríklad ako v slovách líbyjský, režijný.

b) Hláska [j]

Táto spoluhláska sa vyslovuje na tých miestach, kde je v písme j, ak j stojí v koncovej časti slabiky po samohláske. Spoluhláska j sa tu vyslovuje bez ohľadu na to, či po nej nasleduje spoluhláska, samohláska alebo j (dôjdem, dvojaktovka). Na mieste, kde sa nachádza j, sa spoluhláska j môže, ale nemusí vysloviť (daj mi).

Osobitným prípadom sú slová priať a prijať alebo vie a vyje, nakoľko sa rozlične čítajú a majú aj rozličný význam.

3.1.2 Spoluhláska (fonéma) v a jej výslovnostné varianty – hlásky [v, ť]

a) Hláska [v]

Táto hláska sa vyslovuje na začiatku slabiky pred samohláskou a dvojhláskou, pred spoluhláskami r, l, ľ, j a pred slabičnými spoluhláskami, ako aj v slovách vlak, zvierka, vrba atď. Spoluhláska v sa môže, ale nemusí vysloviť, ak v tej istej slabike predchádza u, ú (nemluví) ako aj v na konci slabiky v koreni slova a pred príponou, ak nasleduje n, ň, l, ľ, r (slovník).

b) Hláska [ť]

Hláska ť sa vyslovuje na takom mieste pravopisného znaku, kde je jej výskyt v koncovej časti slabiky nasledujúci po samohláske alebo po slabičnej spoluhláske, platí to napríklad v slovách obuv, dievča, kov a i. Táto hláska sa vyslovuje aj v slovách, kde píšeme u najmä v prevzatých slovách napríklad auto, Kaukaz a v tvaroch I. feminima napríklad ženou, veľkou. Spomínaná hláska sa nevyslovuje tam, kde je písmeno u na začiatku slova (naučiť).

3.2 Hláskové zmeny na hraniciach morféme

3.2.1 Znelostná asimilácia (spodobovanie)

Tento jav sa v spisovnej slovenčine vyjadruje ako proces, v ktorom sa hláska alebo alebo skupina hlások mení tak, že sa pripodobňuje k susednej hláske. Spodobovanie rozlišujeme podľa miesta a spôsobu artikulácie a podľa znelosti. Taktiež vyčleňujeme spätnú a postupujúcu asimiláciu podľa smeru asimilačného pôsobenia. Asi za najdôležitešiu môžeme pokladať znelostnú (spätnú) asimiláciu, pretože vďaka nej znelé párové spoluhlásky znelosť strácajú a naopak neznelé spoluhlásky znelosť získavajú. Chyby v znelostnej asimilácii sa hodnotia ako ortoepické chyby. Spodobovanie môžeme nájsť na morfematickej hranici slov, teda na hraniciach slov, hraniciach slovných základov v zložených slovách, na hranici predpony a koreňa alebo základu slova, na hranici koreňa alebo základu slova a odvodzovacej prípony. Znelostná asimilácia sa podľa slov Ábela Kráľa uskutočňuje vtedy, keď „*sa na morfematickej hranici stretne neznelá spoluhláska so znelou (párovou, nepárovou, alebo samohláskou) alebo keď sa na tomto mieste stretne znelá párová spoluhláska s neznelou.*“ (Kráľ, 2009, s. 54).

a) Asimilácia znelej spoluhlásky na neznelú

Keď sa na morfematickej hranici stretne znelá párová šumová spoluhláska (skupina spoluhlások) s neznelou, asimiluje sa znelá spoluhláska na neznelú. Môžeme to sledovať na konci slova a na hranici slov (sneh padá, občas). Vyskytuje sa už v dnešných pravopisných výnimkách (v minulosti boli predponovými slovami) napríklad v slovách avšak, včera, vták, nebezpečenstvo a v mnohých ďalších.

b) Asimilácia neznelej spoluhlásky na znelú

Vzniká vtedy, keď sa na hranici dvoch samostatných slov, medzi ktorými nie je prestávka, na hranici slovných základov stretne neznelá spoluhláska (skupina spoluhlások) so znelou hláskou (párovou, zvučnou alebo samohláskou). Tak sa asimiluje neznelá spoluhláska na znelú, napríklad šéfdirigent, akiste a i. Osobitným prípadom sú slová kde, sme, kto a slová so zložkou –kdy

a práve v zámenách, ktoré obsahujú -kto sa robia početné ortoepické chyby, lebo sa chybné vyslovujú ako [gdo, -gdo].

c) Predložky s, k

Ak po týchto predložkách nasleduje neznelá spoluhláska vyslovujú sa ako [s, k] , no ak po nich nasleduje znelá hláska alebo samhláska vyslovujú sa ako [z, g] (s vďačnosťou, k Ivanovi). Osobitnými prípadmi sú však spojenia týchto predložiek s nasledujúcimi osobnými zámenami – s ním, sňou, s nami, s vami, s nimi, k nemu, k nej, k nám, k vám, k nim. Slabičné predložky so, ku sa vyslovujú ako [zo, gu] , no pred osobným zámenom mnou a mne sa vyslovujú ako [so, ku].

d) Asimilácia neznej spoluhlásky na znelú na hranici základu slova a prípony

Tento jav sa uplatňuje iba v ohraničenom rozsahu a to vtedy, keď sa stretne neznelá spoluhláska so znelou, ale aj tá musí byť šumová, tak to platí v slovách prosba, veštbá a i. Výnimkou sú však slová s príponou -me v slovesnom tvare 1. osoby množného čísla rzkazovacieho spôsobu – kosme, prosme, kúpme.

e) Asimilácia znej spoluhlásky na neznelú

Vzniká vtedy, keď sa do kontaktu dostanú na hranici základu slova znelá šumová spoluhláska s neznelou, asimiluje sa znelá na neznelú. Tak je tomu napríklad v slovách ľahko, bodka, ťažkosť. Osobitným prípadom sú slová v 2. páde množného čísla ceruzka, kľbko, ale aj kľatba, prosba, ktorým sa vsúva vkladná samohláska, pred ktorou sa neuskutočňuje znelostná asimilácia.

f) Asimilácia [f, w]

Tieto dve spoluhlásky tvoria znelostný pár a správajú sa tak, že w je znelé a f je neznelé. Môžu sa striedať v znelostnej asimilácii po slabičnom vrchole iba vtedy, ak je v slove na tomto mieste znak f, napríklad Jozef prišiel, Jozef Gregor. V slovenskom jazyku platí, že pred šumovou

spoluhláskou nemôže byť v jednej slabike v (výnimkou je Bratislava, voda, vzduch), ale ak nasleduje neznená spoluhláska, vysloví sa ako f, napríklad včera, včela, všetko.

Taktiež platí, že hláska [f] sa vyslovuje na začiatku a vnútri slova pred samohláskou, kde sa píše f (farba), ďalej na konci slova, kde sa píše f (graf), na začiatku slabiky, kde sa píše v, ak nasleduje neznená spoluhláska (včera), ako súčasť predpony vz-, ak nasleduje neznená spoluhláska (vzťah), ako neslbičná predložka, ak sa nasledujúce slovo začína neznelou spoluhláskou (v Prešove).

Hláska [w] sa vyslovuje na začiatku slabiky, kde sa nachádza v, ak nasleduje znená šumová hláska a nenasleduje samohláska alebo r, ř, l, ľ, í, j (vdova) a aj ako súčasť predpony vz-, vzo- (vzostup). Taktiež sa vyslovuje na konci slov, kde je f, ak nasleduje samohláska, znená alebo zvučná spoluhláska (šéfredaktor).

g) Asimilácia ch, h

Platí, že ak sa na asimilačnom mieste vyskytne hláska h pred neznelou spoluhláskou alebo pred prestávkou vyslovíme na jeho mieste x (juh). Avšak ak sa na asimilačnom mieste vyskytne spoluhláska ch, alebo h, vysloví sa ako γ (nechže, bohďaj). Prirodzenejšia je výslovnosť so spoluhláskou γ . Niekedy sa nám stáva, že vyslovujeme v slovách hh, nie je to chybné, ale je to náročné na spotrebu výdychového prúdu. Za ortoepickú chybu považujeme ak sa h vynechá v koncovej časti vety alebo vo viacslabičných slovách a najmä je chybná výslovnosť ak namiesto x čítame h v slove nechať.

3.2.2 Zdvojené spoluhlásky

Vznikajú tam, kde sa vedľa seba vyskytnú dve rovnaké alebo podobné spoluhlásky, alebo ak sa dve pôvodne rozličné spoluhlásky zasimilujú na rovnaké. Poznáme zdvojené záverové spoluhlásky (t, d, n, k) a záveroučínové (c, č) – tie vznikajú tak, že sa predĺži záverová časť artikulácie a teda z takejto zdvojenej spoluhlásky zostane z prvej iba záver. Na druhej strane stoja zdvojené úžínové, ktorým sa predĺži trvanie úžiny (šum). Všeobecné pravidlo o výslovnosti týchto zdvojených spoluhlások podľa Ábela Kráľa znie, že sa v spisovnej slovenčine „vyskytujú

na morfológických hraniciach, na hraniciach slov, medzi ktorými nie je prestávka, na hranici slovných základov zložených slovách, na hranici predpony a koreňa slova, na hranici koreňa a prípony.“ (Kráľ, 2009, s. 64).

a) Zdvojené spoluhlásky namiesto dvoch spoluhlások

Vyslovujú sa vtedy, ak sa vo vnútri slova alebo na hranici susedných slov stretnú dve rovnaké spoluhlásky (tt, šš) alebo také spoluhlásky, ktoré sa od seba líšia iba znelosťou (bp, zs), taktiež ak sa stretnú vo vnútri slova iba dve spoluhlásky líšiace sa mäkkosťou (tt', dt'), napríklad v slovách dennodenne, pollitrový atď. No vyslovia sa aj ak sa na morfológickej hranici stretne niektorá zo spoluhlások t, d, t', d' so sykavou spoluhláskou (dvadsať, porotca, rozhodca). Zaujímavé sú slová väčši, väčšina, väčšinou, keď sa na mieste artikulácie týchto slov stretáva záverovoužinová spoluhláska s úžinovou.

b) Zdvojené spoluhlásky v skupine troch spoluhlások

Aby sme ich mohli vysloviť musia byť splnené podmienky na vznik zdvojenej spoluhlásky a v poradí treťou spoluhláskou je r, l, l', v, m, n, ň a nepredchádza ju c, dz, č, dž (päťslabičný, rozzvoniť).

c) Pozície, v ktorých zdvojené spoluhlásky nevznikajú

Tento jav je prítomný na hranici samostatných slov, taktiež sa nevyslovia pri spoluhláskach, ktoré sa líšia mäkkosťou (predstaviť si, šesť stupňov), ďalej nevznikajú v skupine troch a viacej spoluhlások (francúzsky, predstava) a ani keď sa stretnú svetlá sykavá spoluhláska (s, z, c, dz) s temnou sykavou spoluhláskou (š, ž, č, dž) – rozšíriť, pes šteká a iné. Osobitnými prípadmi sú spoluhláskové skupiny s'c, s'čl', sts, s'ts, s'z, s'tst...kde sa pripúšťa výslovnosť s vynechaním spoluhlásky t', resp. t.

3.2.3 Tvrde a mäkké spoluhlásky

V spisovnej slovenčine sa medzi tvrdé spoluhlásky zaraďujú aj t, d, n, l a ich mäkké varianty t', d', ň, ľ patria zasa k mäkkým spoluhláskam. Ortoepické chyby však robievame vtedy, ak v slovách, ktoré obsahujú d, t, n, l a za nimi nasleduje i, í, e, ia, ie, iu vyslovíme tvrdo, avšak v spisovnej slovenčine sa musia podľa pravidla vysloviť mätko. Najčastejšie sa vyskytujú chyby vo vyslovovaní spoluhlásky ľ. Poznáme tzv. mäkké ľ, ktoré je súčasťou kultivovaných spisovných prejavov (ľad, poľovať) a tzv. zmäkčené ľ, ktoré je výsledkom asimilácie hlásky l pred samohláskami e, i (lístie, polievať).

a) Spoluhlásky t, d, n, l – t', d', ň, ľ v domácich slovách

Tieto spoluhlásky sa vyslovujú tam, kde ich ako mäkké označuje prostredníctvom mätkčeňa pravopis, a okrem toho aj pred samohláskami i, í, e a aj pred dvojháskami. Samozrejme aj tu sa vyskytnú výnimky ako v tvaroch osobných zámen ten, tí, tieto, oni...

b) Spoluhlásky t, d, n, l – t', d', ň, ľ v cudzích a prevzatých slovách

V takýchto slovách sa d', t', ň, ľ vyslovujú pred ohýbacími a domácimi odvodzovacími príponami a vnútri prípon pred i, í, e, ia, ie, iu (na bicykli, paliet).

V základe cudzích slov sa d, t, n, l vyslovujú pred i, í, e v slovách ako Martin, dekan, sanitka, tiger a mnoho ďalších. Tiež sa vyslovujú pret týmito už skoro zdomácnenými príponami – ik, - ík, - ický, - izovať, - izmus, - ista, - ita, - inka, - er, -es.

c) Spoluhlásky t', d', ň, ľ v prevzatých slovách s domácimi slovotvornými príponami

Takto sa teda vyslovujú tie slová, ktoré obsahujú prípony –ik, -ík (anjelik), -iar, -ier, -iak (halier), - ec (Portugalec), - ica (terkelica), -ena (fiflana), - ina (tónina), - nik, - ník (ciferník). Spoluhlásky ľ, t' sa vyslovujú aj v slovách koleda, latinčina.

3.2.4 Nosové spoluhlásky m, n a ich varianty

Tieto spoluhlásky podliehajú asimilačným zmenám a to nasledovne – v slovách, v ktorých sa píše n, sa môže vyslovovať ako predod'asnová záverová nosová hláska [n], ako predod'asnová úžinová nosová hláska [ŋ] (pred s, z, š, ž), ako mäkkopodnebná záverová nosová hláska [ɲ] (pred spoluhláskami k, g) a ako mäkkopodnebná úžinová spoluhláska [ɱ] (pred spoluhláskou ch).

Spoluhláska [ŋ] sa vyslovuje ak po písmene n nasleduje k, g ako napríklad v slovách Anka, banka. Môže sa striedať so spoluhláskami n, ň ako napríklad mienka – mienok.

Spoluhláska [ɲ] sa vyslovuje na mieste, kde po písmene nasleduje spoluhláska s, z, š, ž ako to môžeme vidieť v slovách penzia, Slovensko.

Spoluhláska [ɱ] sa vyslovuje pred spoluhláskou ch (bronchitída, melanchólia).

Spoluhláska [m] sa vyslovuje namiesto n pred pernopernou spoluhláskou (p, b) ako napríklad bonbón, hanba.

Spoluhláska [ɱ] sa vysloví vtedy, ak po m nasleduje f (komfort, triumf).

3.2.5 Spoluhláskové skupiny

V spisovnom jazyku sa vyformovali rôzne kombinácie spoluhláskových skupín. Patria sem tn, tň, dn, dň, tl, tľ, dl, dľ – vo výslovnosti sa nikdy nezjednošujú (podliehať). Taktiež sa nezjednodušujú nt, nd, dť, nd', ňt, ňd, ňť, ňď (študenti). Toto pravidlo nezjednodušovania platí aj pre lt, ld, lť, ld', ln, lň, ľt, ľd, ľť, ľď, ľn, ľň (vlňa). Spoluhláskové skupiny stn, stň, zdn, zdň, štň, ždň, stl, zdl, stľ, ctn sa nezjednodušujú (šťastný), iba vo výslovnosti čísloviek sa zjednodušujú (šestnásti). Výslovnosť sa nezjednodušuje ani pri skupinách ntn, ntň (permanentne), šs, žs, sš, zš, zž, sč, čs, zč (černošký).

Skupiny tsk, dsk, dst, zsk, zst, dšt, tšť, ptč, dzsk tstv, d'stv, ndsk sa zjednodušujú, buď z dvojice záverová + úžinová spoluhláska vznikne c alebo č (bohatstvo). Skupiny zsk, zšť sa zjednodušujú vypadnutím poslednej spoluhlásky základu slova (z) pred príponou – ský, - sky, - sko, - ština (francúzština). V spoluhláskových skupinách ntsk, ndsk, sa dvojice ts, ds asimilujú na c (prezidentský). Zjednodušenie v podobe vypadnutia spoluhlásky t nastáva v skupinách stsk,

stsv, s'ŕst (egyptský). Avšak stk, ŕtk, stv, nstv, ŕstv, mstv, tkn, tkň, ktn, ktň, pt, ptk sa nezjednoduŕujú (egyptka).

4. ORTOEPICKÉ PROZODICKÉ (SUPRASEGMENTÁLNE) VLASTNOSTI

Zvukové vlastnosti sa prejavujú na väčších rečových jednotkách ako sú hlásky, teda odrážajú sa na slabikách, slovách, slovných spojeniach a vetách. Medzi najdôležitejšie vlastnosti zahrňame prízvuk, dôraz, melódiu a silu reči, prestávku, tempo a rytmus. V jazykových prejavoch majú svojskú úlohu, ale vyznačujú sa značnou mierou stability či ustálenosti a preto sa vybočenie z tejto stability môže neraz chápať ako ortoepická chyba, ktorá môže znehodnocovať dorozumievanie a systémové vzťahy.

4.1 Prízvuk

Tento jav sa v spisovnej slovenčine charakterizuje tak, že jedna slabika slova je výraznejšia než iná. Prejavuje sa na slove a jeho ositeľom je celá slabika. Pomocou sily (intenzity) zvuku reči a výšky hlasu dosiahneme zvýraznenie prízvučnej slabiky. V našom jazyku je prízvuk na prvej slabike slova, je stály a taktiež je signalizátorom začiatkov (hraníc) slov. Lingvisti rozlišujú dva druhy prízvukov – hlavný a vedľajší. Vedľajší prízvuk je charakteristickým pre tretiu alebo predposlednú slabiku slova.

V slovenčine sa nachádzajú okrem prízvučných slabík aj neprízvučné a vďaka tomu vznikajú takty (tzv. zostupné, klesajúce). Neprízvučné slová sa pripájajú k predchádzajúcemu slovu a preto sa volajú príklonky (enklitiky). Tie, ktoré stoja pred prízvučnou slabikou sú zasa predklonky (proklitiky). Oba tieto druhy neprízvučných slov však môžu vystupovať vo forme prízvučných slov, no len vtedy, ak stoja pri inom neprízvučnom slove. Ako sme už spomenuli prízvuk sa odráža na slabikách, teda najčastejšie vo viacslabičných slovách. Z tohto dôvodu sa nám núka otázka či jednoslabičné slová, napríklad predložky môžu byť prízvučné. Môžu, no nemusia, rozhoduje o tom kontext, významová stavba výpovede a postoj hovoriaceho k vypovedanému.

4.2 Vetný prízvuk, dôraz a emfáza

Vetný prízvuk a dôraz vzniká pri zvukovom vyzdvihnutí niektorého slova vo vete (najčastejšie je vyzdvihnutá prvá slabika slova). Prejavuje sa ako nevýrazný intonačný zdvih a vyzdvihuje jadro výpovede. Avšak dôraz je melodicky významný, slúži významovej stavbe

výpovede a jeho poloha závisí od kontextu situácie a od postoja hovoriaceho k obsahu výpovede. Od polohy dôrazu závisí zmysel výpovede. Obidva javy bývajú na hodnotiacich slovách a na číslovkách. Špeciálnym druhom zdôraznenia je citový dôraz tzv. emfáza. Na zdôraznenom slove vytvorí nápadný dynamický a melodický pohyb. Vyjadruje extrémny postoj hovoriaceho k výpovedi.

4.3 Melódia vety

Tento suprasegmentálny jav vzniká prostredníctvom pohybu, zmeny a vlnenia tónovej zložky reči. Je to zmena výšky hlasu, vyznačuje sa kľzavosťou a môžeme si ho predstaviť ako krivku. Najväčší melodický prízvuk sa volá melodéma a býva na jadrovej časti výpovede. V slovenčine poznáme tri základné typy melódie :

- a) **Uspokojivá končiaca melódia (konkluzívna kadencia)** – túto vlastnosť nesie so sebou oznamovacia veta, ktorá má uspokojivú končiacu melódiu (teda je nevyhnutné pokračovať novou vetou a táto veta zavára myšlienku). Má klesavý raz a je typická pre oznamovacie, želacie, rozkazovacie, zvolacie a dopĺňacie opytovacie vety.
- b) **Neuspokojivá končiaca melódia (antikadencia)** - je to melodický pohyb v tzv. zisťovacích otázkach, resp. v opytovacích vetách. Majú stúpavý ráz a týmto faktom sa líšia od oznamovacích viet a dá sa ne odpovedať slovami áno alebo nie.
- c) **Neuspokojivá nekončiaca melódia (semikadencia)** – býva vo vnútri vety a signalizuje vetnú otvorenosť myšlienky, má vyvolať očakávanie. Spája do jedného celku jednotky rovnocenné alebo nerovnocenné v súvetiach. Je to melodický útvar vetného úseku pred skutočnou alebo potenciálnou prestávkou. V slovenčine existuje stúpavá semikadencia – na poslednom taktovom úseku pred nekončiacou prestávkou je pohyb zdola hore a rovná semikadencia – ak je oproti predchádzajúcemu slovu melodéma zdvihnutá vyššie.

4.4 Prestávka (pauza)

Prestávka je prerušenie hlasového prúdu a procesu reči na pozorovateľný čas. Rozdeľujú sa ňou väčšie výpovedné celky. Jednotlivé vety ohraničené prestávkami sa najprv vzťahujú na seba,

až potom na celok. Prestávka teda spája vety do celkov a naopak v celkoch odlišuje jednotlivé samostatné segmenty. Počúvajúci sa jej prostredníctvom lepšie orientuje v rečovom prejave. Dá sa porovnať s niektorými znakmi ortografie (čiarka, boka, spojovník atď). Prestávka sa nachádza na miestach kde sú tieto ortograické znaky a aj tam, kde sa nepísaný text člení na odseky. Rozlišujeme fyziologickú prestávku, ktorá je súčasťou vdýchnutia vzduchu do pľúc a logickú prestávku, ktorá oddeľuje ucelené výpovedné časti a tým sa naznačí ich hierarchické usporiadanie. Obidva druhy prestávok by sa mali logicky prekrývať aby nenastali komunikačné problémy.

Pauza sa vyskytuje na hraniciach samostatných viet, na hraniciach viet v súvetiach, vo viacnásobnom vetnom člene, na hraniciach vsuvky, pred pripojeným vetným členom, na hranici vtýčeného vetného člena, na mieste prerušenej alebo nedokončenej výpovede, po osloveniach a citoslovciach a vo vete s priamou rečou.

4.5 Tempo

Je vlastné individuálnym schopnostiam hovoriaceho. Niektoré časti jazykového prejavu môžeme povedať pomalšie, iné časti zase rýchlejšie a práve tieto zmeny nazývame tempom. Udáva sa ako množstvo slabík (slov) vypovedaných za určitú časovú jednotku. Tempo nemá byť príliš rýchle, pretože je v takomto prípade živnou pôdou pre zlé artikulovanie, teda vznikajú vo výpovedi ortoepické chyby a reč sa tak stáva nezrozumiteľnou. Pomalšie tempo je charakteristické pre slávnostné prejavy či vysvetľovanie nového učiva žiakom. V spoločnosti sa rozlišuje tempo pomalé, ktoré má každý človek odlišné (podľa temperamentu) a tempo skupinové, ktoré charakterizuje celý národ (Taliani a Španieli majú rýchlejšie tempo reči).

4.6 Rytmus

Je výraznou črtou plynulej reči a vzniká striedaním prízvuchných a neprízvuchných slabík. Často sa stáva, že sa rytmus zautomatizuje najmä v dlhších prejavoch a daný text sa stane monotónnym a nepríťažlivým pre počúvajúceho. Preto sú v prehovoroch dôležité miesta zlomov rytmického pohybu, na ktorých sa rytmus narúša.

5. ANALÝZA VÝSKUMNEJ VZORKY, TEORETICKÝCH VÝCHODÍSK A HYPOTÉZ

V bakalárskej práci sa zaoberáme problematikou výslovnosti v školskej praxi a teda vo výskume sa snažíme analyzovať a porovnávať výslovnosť tej časti ľudskej populácie, ktorá ju už má na vyvinutejšej úrovni, prostredníctvom ktorej môžeme poukázať na správnu výslovnosť alebo na ortoepické chyby, ktorých sa deti dopúšťajú v nevedomosti rovnako na školách s vyučovacím jazykom slovenským i na školách s vyučovacím jazykom maďarským.

5.1 Charakteristika výskumnej vzorky a teoretické východiská

Vyseletovali sme si skupinu žiakov, ktorí navštevujú základnú školu s vyučovacím jazykom slovenským. Tieto deti sú žiakmi Základnej školy M. R. Štefánika v Galante a ich vek sa pohybuje v rozmedzí od 10 – 15 rokov. Zastúpenie pohlavia je nasledovné – chlapcov bolo 21 a dievčat 29 takže túto skupinu študentov tvorí 50 respondentov. Druhou pozorovanou skupinou sú žiaci z dvoch základných škôl v Galante a Trsticiach s vyučovacím jazykom maďarským. Patria sem študenti vo veku 12 – 16 rokov, kde výskyt chlapcov bol v počte 22 a dievčat 26, teda týchto respondentov bolo 48.

Spomínanú výskumnú vzorku sme požiadali o vyplnenie dotazníka (príloha), ktorý bol zostavený tak, aby sme v ňom zistili, z akého prostredia dané dieťa pochádza, aký jazyk je pre jeho dorozumievanie sa prioritnejší – slovenský alebo maďarský, ďalej kde sa stretáva so správnou výslovnosťou a či si žiaci uvedomujú ortoepické chyby vo svojom prostredí. Do dotazníka sme sa snažili zahrnúť všetky teoretické východiská ktorými sú :

- a) činitele vplývajúce na výslovnosť,
- b) formovanie výslovnosti,
- c) dôležitosť rečových vzorov,
- d) rozdielnosť medzi slovenskou a maďarskou výslovnosťou,
- e) ortoepické a rečové chyby,

Dôvod, prečo sme si zvolili porovnanie výslovnosti detí s vyučovacími jazykmi slovenským a maďarským je ten, že sa dennodenne stretávame s jazykovým problémom týchto národov. Ja

osobne žijem v ich mieste stretania sa, v meste Galanta, v ktorej má maďarská národnostná menšina polovičný podiel na zložke obyvateľstva.

5.2 Hypotézy

Hypotézami boli nasledujúce javy, o ktorých predpokladáme, že na výslovnosť žiakov vplýva ich okolie, v ktorom žijú, tiež predikujeme, že výslovnosť sa formuje či už správne alebo nesprávne počas celej dĺžky života, máme hypotézu, že na mienku detí o výslovnosti vplývajú ich výslovnostné vzory a očakávame rozdielnosť odpovedí v dotazníku medzi deťmi s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským.

Motiváciou nám bola publikácia od Márie Alabánovej z roku 2003 *Slovenský jazyk a literatúra v menšinových školách*. Autorka sa v nej snaží načrtnúť miesto, ciele a úlohy vyučovania slovenského jazyka a literatúry v systéme vyučovacích predmetov na základných školách s vyučovacím jazykom maďarským. Taktiež ponúka odraz kontrastívnych javov vo vyučovaní slovenčiny so zreteľmi na kontrastivitu v systéme samohlások, spoluhlások, znelostnej asimilácie a aj suprasegmentálnych javov. Cieľom tejto monografie, podľa samostnej autorky, „*je poskytnúť širokej verejnosti čo najkomplexnejší obraz z teórie a praxe vyučovania slovenského jazyka a literatúry ako druhého jazyka v menšinových školách*.“ (Alabánová, 2003, s. 9).

5.3 Vyhodnotenie plynúce z dotazníka

Cieľ, ku ktorému spejeme, ako som už naznačila, je porovnanie výsledkov v problematike výslovnosti u detí s vyučovacím jazykom slovenským a vyučovacím jazykom maďarským. Naša pozornosť sa viac zamerala na ortoepické chyby, ktorých sa deti dopúšťajú pod vplyvom maďarčiny a často aj bilingvizmu, avšak najprv snažili sme sa zistiť, z akého jazykového prostredia respondenti pochádzajú a kto a kedy podľa nich hovorí spisovnou slovenčinou.

Ziaci zo ZS/odpoveď	a)	b)	c)	d)
s VJ slovenským	28	0	22	0
s VJ maďarským	8	14	26	1
Sumár	36	14	48	1

Tabuľka č.1: Znázornenie používania jazykov v rodinnom prostredí u detí navštevujúcich ZŠ s vyučovacím jazykom slovenským alebo vyučovacím jazykom maďarským

V tabuľke č. 1 sme zaznačili spracovanie k prvej dotazníkovej otázke. Cieľom bolo zistenie, akým jazykom primárne hovoria deti navštevujúce ZŠ buď s vyučovacím jazykom slovenským, alebo maďarským, rozprávajú vo svojom najbližšom kruhu s príslušníkmi rodiny len po slovensky, výlučne po maďarsky, či používajú aj slovenský aj maďarský jazyk, poprípade či komunikujú inou rečou.

Deti zo školy s vyučovacím jazykom slovenským sa vôbec nerozprávajú po maďarsky a nevedeli, že by používali aj iný jazyk ako slovenský. V najväčšej miere však používajú slovenčinu, čo sa dalo predpokladať, no až 22 opýtaných uviedlo, že komunikuje aj v maďarskom jazyku, čo je takmer polovica.

Avšak deti zo škôl s vyučovacím jazykom maďarským uviedli, že najčastejšie používajú oba jazyky a jedno dieťa uviedlo, že s rodičmi komunikuje aj v maďarskom jazyku.

Z uvedeného plynie, že z celkového počtu detí (98) až skoro polovica používa pri komunikácii oba jazyky – teda aj slovenský aj maďarský.

Ziaci zo ZS/odpoveď	a)	b)	c)	d)
s VJ slovenským	33	0	13	8
s VJ maďarským	7	6	32	4
Sumár	40	6	45	12

Tabuľka č. 2: Znázornenie počtu žiakov aký jazyk uprednostňujú vo voľnom čase

Údaje z druhej otázky v dotazníku spracúva tabuľka č. 2, kde sme skúmali aký jazyk preferujú deti vo svojom voľnom čase. V našej uponáhľanej dobe, v ktorej žijeme, sa stretávame s veľkým vplyvom, najmä masmediálnym. Či sa nám to už páči alebo nie, štatistiky jednoznačne poukazujú na fakt, že mladých ľudí knihy neoslovujú v takej veľkej miere ako televízia, rozhlas či sociálne siete. Zasa z psychologických výskumov plynie, že deti sa chcú na niekoho podobieť,

majú svoje idoly a inak tomu nie je ani vo výslovnosti. Môže sa to zdať, že je to smiešne, avšak „pubertáči“ sa priam túžia stotožniť so svojím idolom (speváckym, hereckým, športovým) vo všetkých sférach života (stravovacie návyky, módnny vkus) a teda aj vo výslovnosti.

Mladí ľudia, ktorí sú žiakmi školy s vyučovacím jazykom slovenským sa zhodli v počte 33, že najčastejšie pozerávajú televíziu a počúvajú hudbu v slovenskom jazyku, vôbec nevyhľadávajú v masmediálnom svete maďarský jazyk a 8 respondentov uviedlo, že sledujú aj televízne stanice v českom a anglickom jazyku.

Deti zo škôl v Galante a Trsticiach až v počte 32 opýtaných obľubujú používanie aj slovenského jazyka a aj maďarského jazyka vo svojom voľnom čase. Tento fakt môže byť spôsobený tým, že je úplne bežné, že hoci deti vyrastajú v maďarsky hovoriacich rodinách, avšak kvôli lepšiemu začleneniu sa do slovenského prostredia, pozerajú televíziu či počúvajú rádio aj v slovenskom jazyku, nielen v ich materinskom maďarskom jazyku. 4 respondenti uviedli, že preferujú aj pozerať televíziu v nemčine a angličtine.

Záveru sú teda také, že skoro polovica z celkového počtu všetkých študentov počúva približne rovnakým podielom aj slovenčinu aj maďarčinu či už z televízie, rádia, MP3 prehrávačov...

Ziaci zo ZS/odpoveď	a)	b)
s VJ slovenským	48	2
s VJ maďarským	45	3
Sumár	93	5

Tabuľka č. 3: Znárodnenie počtu detí navštevujúcich materskú školu s vyučovacím jazykom slovenským alebo materskú školu s vyučovacím jazykom maďarským.

V poradí tretej otázky sme sa snažila zachytiť, aké prostredie na deti vplývalo v útlom detstve. Naučenie sa správnej výslovnosti slov daného jazyka sa začína vo veku kedy sa dieťa učí materinskú reč. Je to obdobie vo veku prvého až tretieho roka života a následne jej zdokonaľovanie v predprimárnych zariadeniach. Prax je taká, že mnoho ľudí, ktorí uprednostňujú pri komunikácii maďarský jazyk pred slovenským, dáva svoje deti do škôlky s vyučovacím jazykom maďarským, avšak na posledný ročník v tomto školskom zariadení ho zapíšu do predprimárnych zariadení s vyučovacím jazykom slovenským. Tento negatívny fakt je spôsobený jednak nedostatkom voľných miest v predprimárnych zariadeniach, a jednak aj tým, že rodičia

si mylne myslia, že dieťa sa za jeden rok naučí správne po slovensky rozprávať keď doteraz žilo v úplne maďarskom prostredí. Väčšina rodičov maďarskej národnosti chce, aby sa ich dieťa uchytilo v slovenskom prostredí. Ak majú rodičia úmysel, aby ich dieťa v budúcnosti navštevovalo ZŠ s vyučovacím jazykom slovenským, zaradenie dieťaťa v poslednom ročníku dochádzky do MŠ s vyučovacím jazykom slovenským je pre adaptáciu dieťaťa na školu, učebný proces i školské výsledky vhodnou voľbou a vyučujúci na školách tento krok rodičov vítajú. Podľa Márie Alabánovej, ktorá sa venuje vo svojej monografii aj žiakom na 1. stupni základných škôl je „slovenský jazyk v hierarchii vyučovacích predmetov na postavení druhého jazyka popri materinskom jazyku, t. j. maďarskom jazyku žiakov. Žiaci pri vstupe do 1. ročníka disponujú s určitým množstvom slov, slovných spojení na vyjadrenie svojich myšlienok v materinskom jazyku. Avšak veľa je takých žiakov, ktorí neovládajú pri vstupe do 1. ročníka slovenský jazyk na žiadnom stupni.“ (Alabánová, 2003, s. 11).

V tabuľke s poradovým číslom 3 sú uvedené počty pre deti zo slovenskej školy, že až v počte 48 navštevovali materskú škôlku s vyučovacím jazykom maďarským a iba 2 opýtaní ju navštevovali v maďarskom jazyku.

Prax potvrdili odpovede v prieskume medzi deťmi učiacimi sa na ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským, ktoré poukazujú na to, že až 45 detí navštevovalo predprimárne zariadenie s vyučovacím jazykom slovenským hoci je maďarskej národnosti.

Z celkového počtu detí 94,9% navštevovalo materskú školu s vyučovacím jazykom maďarským.

Výslovnostný vzor	Žiaci zo ZŠ	
	s VJ slovenským	s VJ maďarským
Rodičia	3	7
Politici	4	1
Kamaráti	7	9
Učitelia MŠ	2	5
Predavačky	8	8
Moderátori	9	3
Herci	6	6
Učitelia ZŠ	1	2
Lekári	5	4

Tabuľka č. 4: Reprezentácia výslovnostných vzorov

V tabuľke č. 4 je zaznačený fakt, koho deti vnímajú ako najväčší výslovnostný vzor (teda používa čo najviac spisovných slov) a vo vzostupnej tendencii, koho pokladajú za toho, kto hovorí najnespisovnejšie.

Je zrejmé, že u detí so slovenskou výslovnosťou obsadili prvé miesto s počtom hlasov 31 učitelia základných škôl. Potom nasledovali učitelia materských škôl, rodičia, politici, lekári, herci, kamaráti, predavačky a posledné miesto patrí moderátorom. Je paradoxné, že deti označili v počte 42 krát, že práve žurnalisti v médiách nevedia správne používať slovenský jazyk, hoci by to mali ovládať. Bolo by zaujímavé zistiť v nasledujúcich prieskumoch, akých moderátorov považujú respondenti za najnespisovnejších – môžeme len predpokladať, že sú to moderátori rádií, kde sa používa veľa slangu a slov príťažlivých, aj keď nespisovných pre mladú generáciu.

Žiaci zo škôl s vyučovacím jazykom maďarským dali prvenstvo politikom s počtom hlasov 20. Nakoľko vieme, že politici nehovoria spisovne, je otázne, nakoľko to žiaci posúdili s ohľadom na autoritu a vplyv, ktorý politici majú alebo s ohľadom na skutočne spisovnú výslovnosť. Potom sa v tabuľke umiestnili učitelia základných škôl, moderátori, lekári, učitelia materských škôl, herci, rodičia, predavačky a posledné miesto obsadili kamaráti so ziskom 29 hlasov.

Je teda na zamyslenie koho naozaj deti považujú za výslovnostný vzor. Najlepšie obstáli celkovo učitelia základných škôl. To je jasný dôkaz toho, že študenti si uvedomujú, že práve učitelia sú tými ľuďmi, ktorí ich vedú naučiť správne hovoriť v našom materinskom jazyku.

Ďalšia otázka sa zameriava na zistenie názoru žiakov, na ktorom vyučovacom predmete sa stretávajú v najväčšom pomere so spisovnou slovenčinou. Prostredníctvom tejto otázky som podrobila kritike pedagógov a ich schopnosti používať spisovnú slovenčinu v styku s deťmi bez ohľadu na predmet, ktorý vyučujú. Učitelia nesmú zabúdať, že svojich žiakov istým spôsobom formujú a určite majú v ich životoch miesto (či už v pozitívnom alebo v negatívnom ponímaní) ako vzory spisovnej výslovnosti.

Vyučovaci predmet	Žiaci zo ZŠ	
	s VJ slovenským	s VJ maďarským
Biológia	3	4
Anglický jazyk	2	3
Matematika	4	2
Slovenský jazyk	1	1
Telesná výchova	5	5

Tabuľka č. 5: Reprezentácia vyučovacích predmetov

Žiaci s vyučovacím jazykom slovenským na prvé miesto dali slovenský jazyk v počte 35, potom označili anglický jazyk, biológiu, matematiku a na chvoste zostala telesná výchova s počtom 33 hlasov.

Na maďarskej strane to vyzeralo podobne, prvé miesto dostal slovenský jazyk, druhé matematika, tretie anglický jazyk, štvrté biológia a posledné patrí opäť telesnej výchove.

Z tabuľky č. 5 plynie, že žiaci dávajú vážnosť slovenčinárom, ktorým sa pripisuje správne ovládanie spisovnej slovenčiny.

Žiaci zo ZŠ s VJ slovenským				Žiaci zo ZŠ s VJ maďarským			
Sledovaný jav	Počet	Sledovaný jav	Počet	Sledovaný jav	Počet	Sledovaný jav	Počet
ľavý	9	lavý	41	ľavý	14	lavý	31
osmak	8	ôsmak	42	osmak	4	ôsmak	43
nie	26	nije	24	nie	33	nije	14
hanba	8	hamba	42	hanba	5	hamba	41
prázdniny	21	prázniny	29	prázdniny	32	prázniny	15
mehanika	1	mechanika	49	mehanika	5	mechanika	42
dobry deň	45	dobry deň	5	dobry deň	46	dobry deň	1
nachadzajú	0	nachádzajú	50	nachadzajú	4	nachádzajú	43

Tabuľka č. 6: Znázornenie sledovaných výslovnostných javov a ich početnosti

V šiestej otázke sme chceli čo najvernejšie zachytiť detskú výslovnosť v školskej praxi. Žiakom sme dali možnosť výberu vždy z dvoch možností daného pozorovaného javu. V každej dvojici sa nachádza správny spisovný tvar a nesprávny tvar, teda s výskytom ortoepickej chyby. Všetky javy, ktoré sa považujú za výslovnostné chyby, sme sa snažili odôvodniť v teoretickej časti bakalárskej práce. V dvojici ľavý/lavý je správny tvar ľavý. Až 41 detí s VJ slovenským označilo, že správny tvar je lavý. Táto ortoepická chyba vzniká zrejme dôsledku toho, že západoslovenské nárečie je tvrdé a nemäkčí. Avšak aj žiaci zo ZŠ s VJ maďarským nesprávny

tvar označili vo väčšej miere ako správny. V dvojici osmak/ôsmak je správnym tvarom ôsmak, aj tu zo západoslovenkého nárečia plynie, že by deti mohli sklznúť k nesprávnemu tvaru – namiesto dvojhlásky ô používajú samohlásky o alebo ó, no nestalo sa tak, ani na slovenskej strane, ani na maďarskej. V dvojici nie/nije je správny tvar nie – príslušníci slovenskej školy odpovedali skoro v pomere 1 : 1, avšak študenti z maďarskej školy sa osvedčili ako lepší znalci správnej výslovnosti slova nie. V dvojici hanba/hamba je správny tvar hamba – striedanie spoluhlásky n na m, a aj deti oboch vyučovacích jazykov to správne určili. V slovách prázdniny/prázniny je správnym tvarom slovo prázdniny, táto spoluhlásková skupina sa nezjednodušuje, no správnejšie to vyslovujú deti zo škôl s vyučovacím jazykom maďarským. V nasledujúcej dvojici mehanika/mechanika som očakávala, že žiaci s VJ maďarským označia nesprávny tvar - mehanika, nakoľko maďarčina nepozná spoluhlásku ch, avšak deti označili až počtom 42 správnu odpoveď. V ďalšom sledovanom jave – skracovanie dlhých samohlások – deti odpovedali v oboch druhoch škôl správne, teda označili slovné spojenie dobrý deň. A aj v poslednej dvojici sa skoro všetci respondenti ukázali ako znalci správnej výslovnosti a označili slovo nachádzajú.

V celkovom ponímaní žiaci zo škôl s vyučovacím jazykom maďarským lepšie poznajú správne tvary v mnou sledovaných javov ako študenti zo ZŠ v VJ slovenským.

Ziaci zo ZS/odpoveď	a)	b)
s VJ slovenským	21	29
s VJ maďarským	13	35
Sumár	34	64

Tabuľka č. 7: Uvedenie návštevnosti logopéda

Tabuľkou č. 7 sme sprehľadnili či žiaci niekedy vo svojom živote vyhľadali pomoc logopéda, a teda sme chceli poukázať na rodičov, či venujú dostatočnú pozornosť naprávaniu ortoepických chýb, ktorých sa ich deti dopúšťajú.

Zo žiakov s vyučovacím jazykom slovenským vyhľadalo logopédovú odbornú pomoc 21 detí a nikdy ho nenavštívilo 29 respondentov.

Žiaci zo ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským navštívili logopéda v 13 prípadoch a zvyšných 35 jeho pomoc nepotrebovalo.

Z celkového počtu 98 žiakov sa s pomocou logopéda nestretlo 64 detí.

Ziaci zo ZS s VJ slovenským			Ziaci zo ZS s VJ maďarským		
Sledovaný jav	Najčastejší výskyt	Ojedinelý výskyt	Sledovaný jav	Najčastejší výskyt	Ojedinelý výskyt
r	20	5	r	8	14
so/ku	2	12	so/ku	11	9
ô/o	6	11	ô/o	2	13
ia/á	4	12	ia/á	4	17
l/l	17	12	l/l	23	8

Tabuľka č. 8: Výskyt ortoepických a rečových chýb

V poslednej tabuľke s poradovým číslom 8 je zobrazený najčastejší a ojedinelý výskyt nasledovných ortoepických a rečových chýb.

Slovenské deti označili, že si najčastejšie uvedomujú chybu zlého vyslovenia spoluhlásky r, potom nasleduje vyslovenie tvrdej spoluhlásky l namiesto mäkkej ľ, potom označili zámenu dvojhlásky ô za o, potom zámenu dvojhlások ia, ie, iu za dlhé samohlásky á, é, ú a na poslednom mieste sa umiestnili vokalizované predložky. Ojedinelý výskyt si uvedomujú rovnakou mierou v chybách vokalizovaných predložiek, striedaní ia za á a vo výslovnosti ľ za l, potom označili zmenu ô za o a napokon zlé vyslovenie spoluhlásky r.

Deti z maďarských škôl si najčastejšie uvedomujú zamieňanie l za ľ, potom označili vokalizované predložky, potom zlé vyslovenie r, ďalej zámenu ia za á a napokon zámenu ô za o. Naopak ojedinelý výskyt mal najvyššiu početnosť v jave striedanie ia za á, potom zlé vyslovenie spoluhlásky r, nasleduje striedanie ô za o, ďalej vokalizované predložky a na konci zostalo zamieňanie z ľ za l.

Z vyššie uvedeného plynie, že všetci respondenti sa s najviac stretávajú so zlým vyslovením spoluhlásky r a zamieňaním ľ za l. Naopak najmenej sa stretávajú so zamieňaním dvojhlások ia, ie, iu za dlhé samohlásky á, é, ú.

ZÁVER

Téma bakalárskej práce nás veľmi zaujala a preto sme sa snažili maximálne podať v tejto práci obraz o minulosti vývoja výslovnosti nášho slovenského jazyka. Naším cieľom bolo priblíženie ortoepických chýb a následne ich vysvetlenie v slovenčine protredníctvom transkripcie. Chceli sme vyvodiť závery z výskumu, ktoré sú nasledovné – bez rozdielu na národnostnú príslušnosť výskumná vzorka žiakov používa taký národný jazyk, ktorý používa jej najbližšie okolie, zahrňujúc rodičov, súrodencov i kamarátov. Z uvedeného sa nám potvrdila naša hypotéza. Taktiež, že sa výslovnosť jedincov utvára pôsobením výslovnostných vzorov (rodičia, učitelia, politici) a tak deti používajú buď správne alebo nesprávne tvary slov. Dospeli sme k záverom, že výslovnosť sa formuje celý život, je to proces, ktorý si zdokonaľujeme v domácom prostredí, predprimárnych zariadeniach a primárnych zariadeniach. Zaujímavým zistením bolo, že komplexne žiaci s vyučovacím jazykom maďarským poznajú lepšie pravidlá slovenskej výslovnosti ako deti zo školy s vyučovacím jazykom slovenským. Dalo by sa predpokladať, že je to zapríčinené tým, že deti s vyučovacím jazykom maďarským síce poznajú pravidlá teoreticky, ale v bežnej komunikácii ich nepoužívajú a preto v prehovoroch robia ortoepické chyby. Bolo by zaujímavé pokračovať v ďalšom výskume a napríklad aj reálne zaznamenávať ich prehovory. Takisto sme poukázali na ortoepické chyby, ktorých sa žiaci dopúšťajú a ktoré reflektujú vo svojom okolí. Všetky vytvorené hypotézy boli overené a potvrdené.

V práci sme sa v praktickej časti vôbec nezaoberali suprasegmentálnymi javmi – prízvukom, rázom, melódiou, tempom, nakoľko sme sa zamerali len na transkripčné záznamy resp. výber správnych a nesprávnych tvarov slov v nami sledovaných javov.

Veríme, že táto bakalárska práca prinesie trochu svetla do problematiky výslovnosti v školskej praxi v slovensko – maďarskom prostredí a že pomôže pochopiť jednak Slovákom a Maďarom, že správnu výslovnosť sa nenaučíme za deň, ale musíme sa jej venovať celý život.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALABÁNOVÁ, M.: Slovenský jazyk a literatúra v menšinových školách. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2003.
- BELAJEV, B. V.: Psychologické základy vyučovania cudzích jazykov. Bratislava: SPN 1968.
- BENEDIKOVÁ, Ľ. – ONDREJČEKOVÁ, E.: K problematike písma. In: Reflexie lingvistických konfrontácií. Nitra: VŠPg, FHV 1994.
- BERTÓK, I. – DOMBROVSKÝ, J. – MÓZSI, F.: Metodická príručka slovenského jazyka na ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským. Bratislava: SPN 1975.
- BERTÓK, I. – DULOVICSOVÁ, V.: Teória vyučovania slovenského jazyka vo vyšších ročníkoch ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským. Bratislava: SPN 1980.
- BETÁKOVÁ, V. – TARCALOVÁ, Ž.: Didaktika materinského jazyka. Bratislava: SPN 1981.
- ĎURIČ, L. – ŠTEFANOVIČ, J. a kol.: Psychológia pre učiteľov. Bratislava: SPN 1973.
- GAVORA, P.: Výskumné metódy v pedagogike. Bratislava: UK 1997.
- HABOVŠTIAKOVÁ, K.: Slovenčina známa i neznáma pre Maďarov, ale aj pre Slovákov a Neslovákov. Bratislava: SAV 1996.
- HORECKÝ, J.: Vývin a teória jazyka. Bratislava: SPN 1982.
- KRÁL, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Martin: Matica slovenská 2009.
- KRÁL, Á. – VAŇKO, J.: Otázky jazykovej kultúry. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2004.
- MUSSONIOVÁ, E.-TANKÓ, L. – KOSTOLNÝ, A.: Maďarčina pre samoukov. Bratislava: SPN 2000.
- REPKA, R.: Od funkcií jazyka ku komunikatívnemu vyučovaniu. Bratislava: SAP 1997.
- ŠKVARENINOVÁ, O.: Rečová komunikácia. Bratislava: SPN 1995.

PRÍLOHA

DOTAZNÍK

Zakrúžkuj, prosím, vhodnú odpoveď.

Moje pohlavie:

- a. chlapec
- b. dievča

Mám ..... rokov.

1. S rodičmi, inými blízkymi a kamarátmi sa rozprávaš:

- a. len po slovensky
- b. len po maďarsky
- c. aj po slovensky, aj po maďarsky
- d. inak, uveď ako.....

2. Obľubuješ pozeranie televízie, počúvanie hudby, navštevovanie internetových stránok:

- a. len v slovenskom jazyku
- b. len v maďarskom jazyku
- c. aj v slovenskom, aj v maďarskom jazyku
- d. v inom, uveď v akom.....

3. Navštevoval/navštevovala si materskú školu s vyučovacím jazykom:

- a. slovenským
- b. maďarským

4. Prirad' známku 1 až 9 tak, kde číslom 1 označíš toho, kto hovorí najspisovnejšie a 9 toho kto hovorí najnespisovnejšie:

rodičia	učitelia v materských školách	herci
politici	predavačky	učitelia na ZŠ
kamaráti	moderátori/moderátorky	lekári

5. Zorad' nasledujúce vyučovacie hodiny podľa toho, kde sa stretávaš s najsprávnejšou výslovnosťou (1-najsprávnejšia výslovnosť, 5-najhoršia výslovnosť)

- biológia
- anglický jazyk
- matematika
- slovenský jazyk
- telesná výchova

6. Ako vyslovuješ nasledovné slová:

ľavý – lavý

osmak – ôsmak

nie – nije

hanba – hamba

prázdny – prázniny

mehanika – mechanika

dobry deň – dobry deň

nachadzajú - nachádzajú

7. Navštívil/navštívila si už niekedy logopéda-odborníka, ktorý ľudom pomáha odstrániť poruchy reči:

a. áno

b. nie

8. Označ tie chyby vo výslovnosti a v reči, s ktorými sa stretávaš (1-najčastejšie, 5-ojedinele):

zlé vyslovenie spoluhlásky **r** (tzv. ráčkovanie)

vokalizované predložky **so, ku** nezameníme vo výslovnosti za **zo, gu** (ku posteli – gu posteli)

v slovách, v ktorých sa nachádza **ô** zameníme za **ó** (kôň – kóň)

v slovách, ktoré obsahujú dvojhlasý **ia, ie, iu** zameníme za **á, é, ú** (polievka – polévka)

v slovách, v ktorých píšeme **ľ**, no vyslovíme v nich **l** (kľáčať – klačať)

Ďakujem za vyplnenie ☺